

Mše v nonartificiální hudbě

KRISTÝNA PŘÍVAROVÁ

Summary

The contribution introduces the project called Mass in Non-artificial Music, which took place in 2011 under the auspices of the UJEP Pedagogical Faculty. The project included study and subsequent rendition of three cycles representing uncommon combination of the traditional mass form with non-artificial musical content. Three participating regional choirs are briefly introduced in the beginning of the article: Ventilky Mixed Chamber Choir (Music School in Jirkov), COMODO (Grammar School Chomutov), and NONA Chamber Choir (UJEP Pedagogical Faculty in Ústí nad Labem). The second part of the article is devoted to the cycles that have been studied: A Little Jazz Mass (Bob Chilcott), Missa Kenya (Paul Basler), and Celebration Jazz Mass (Karel Růžička).

Příspěvek představuje unikátní projekt nazvaný **Mše v nonartificiální hudbě**, který se uskutečnil před dvěma lety pod záštitou PF UJEP a pod vedením PhDr. Luboše Hány, Ph.D. Tento projekt zahrnoval nastudování a následné provedení tří cyklů, reprezentujících neobvyklé spojení tradičního útvaru mše a nonartificiálního hudebního obsahu, a to A Little Jazz Mass (Bob Chilcott), Missa Kenya (Paul Basler) a Celebration Jazz Mass (Karel Růžička). Nastudování mešních cyklů se zúčastnily tři regionální sbory: Komorní smíšený sbor Ventilky (ZUŠ Jirkov), Vokálně Instrumentální Soubor VIS Gymnázia Chomutov (dnes již pěvecký sbor Comodo) a Komorní sbor NONA PF UJEP v Ústí nad Labem.

Jen krátce k participujícím sborům:

Komorní smíšený sbor **Ventilky** vznikl v roce 1998 při ZUŠ v Jirkově a sdružuje asi třicet zpěváků ve věku od 18 do 40 let. Repertoár Ventilky tvoří díla všech slohových období s akcentací na sborovou tvorbu 20. století. Sbormistry jsou PhDr. Luboš Hána, Ph.D. a Mgr. Marie Hánová. Za dobu svého trvání se sbor úspěšně účastnil řady soutěžních festivalů a přehlídek. Z posledních úspěchů jmenujme např. 2 zlatá pásma z loňského

26. ročníku festivalu Praga Cantat v kategoriích folklor a duchovní hudba včetně zvláštní ceny poroty za dramaturgii. K nadcházejícímu 15. výročí založení vydal sbor Ventilky v pořadí šesté CD s názvem 15+ a před dvěma týdny úspěšně uspořádal již 7. ročník soutěžního sborového festivalu v oblasti populární hudby Jirkovský Písňovar. (více na stránkách ventilkyjirkov.cz a www.jirkovskypisnovar.cz)

Pěvecký sbor Gymnázia Chomutov vznikl v roce 1993. Od původního názvu V.I.S. (vokálně instrumentální soubor) upustil přede dvěma lety, neboť již neodpovídal skutečnosti a nyní nese název **COMODO**. Sbor tvoří z velké části současný ale i bývalí studenti Gymnázia Chomutov a v jeho repertoáru se objevují převážně skladby a cappella, příp. s doprovodem klavíru či kytary, často v úpravách Luboše Hány, šitých sboru přímo „na tělo“. Sbor se každoročně účastní soutěžních festivalů určených pro středškolské sbory jako Zahrada písní Praha, Opava cantat, Gymnazia Cantant Brno. Z celostátního kola posledně jmenovaného si letos sbor Comodo dovezl zlaté pásmo včetně zvláštní ceny poroty za nejlepší sólové výkony. Sbormistryn je od roku 2005

absolventka oboru sbormistrovství UJEP Marie Hánová.

Komorní sbor **NONA** vznikl na sklonku roku 2002 jako výběrový kurz „sborový zpěv“ na katedře hudební výchovy Pedagogické fakulty UJEP v Ústí nad Labem. Mezi lety 2007 až 2010 sbor působil jako sbor mužský. Nyní již třetím rokem funguje NONA opět jako sbor smíšený s repertoárovým zaměřením na skladby nonartificiálního charakteru. Úspěchů v této hudební oblasti dosahuje sbor nejen na území ČR (2 stříbrná pásma z Mezinárodního festivalu akademických sborů IFAS Pardubice 2012), ale i v zahraničí: 1. cena soutěže „Zvjozdnyje Vrata“ v ruském Vladimíru v kategorii vokální ansámbl. Sborním je od počátku PhDr. Luboš Hána, Ph.D., jenž obdržel zvláštní cenu poroty za zajímavé aranžmá skladeb v obou výše uvedených hudebních žánrech.

Samotný název projektu **Mše v nonartificiální hudbě** nás přivádí k netradiční syntéze cyklické hudební formy, jejíž text zůstává od počátku tisíciletí neměnný, a hudebního obsahu, reprezentovaného různými žánrovými druhy. S rostoucí poptávkou po hudebním folklóru mimoevropských, ale i evropských kultur roste i celosvětový trend začleňovat tyto netradiční hudební prvky do vlastní tvorby. Se stejnou četností nacházíme v hudební literatuře i mešní cykly inspirované populární hudbou a především jazzem. Impuls pro takové konání nalézáme často u autorů, kteří se snaží svou celoživotní vášeň k určitému žánru nonartificiální hudby propojit s vlastním náboženským vyznáním, případně podléhají věčné skladatelské výzvě, kterou text mešního cyklu nesporně představuje. Jiným podnětem pro spojení nonartificiální hudby s náboženskou tematikou může být autorova tendence přiblížit církevní hudbu mladé generaci, která tíhne spíše k hudbě populární. Uplatnění nonartificiální hudby v církevním prostředí ale nemusí nutně znamenat jen konkrétní hudebně vyjadřovací prostředky. Spolu s nimi skladatelé do notových partitur předepisují též netradiční až exotické nástroje. Ať už

se jedná o bicí soupravu a elektrické kytary, nebo o domorodé folklorní nástroje, jejichž užití přesouvá hudbu mimo okruh tradičních artificiálních církevních skladeb. Spíše kladně se k netradičním prvkům v duchovní hudbě staví i církev, jež ve své *Konstituci o posvátné liturgii (Sacrosanctum concilium)* vyhlášené roku 1963 schvaluje mimo gregoriánského chorálu a varhanní hry i jiné druhy vokálních děl a hudebních nástrojů užívaných v liturgii, jsou-li v souladu s liturgickými úkony a „pokud skutečně přispívají k duchovnímu povznesení věřících“¹.

Podle prof. Nedělký představuje „*Hudební zpracování mší od počátku křesťanské bohoslužby do současnosti (...) cenné svědectví o proměnách hudebního myšlení během téměř dvou tisíciletí*“.² Krátkým přehledem zvolené instrumentace, hudebně výrazových prostředků a celkového zpracování nastudovaných cyklů nastíníme vybrané cesty nonartificiálního hudebního smýšlení druhé poloviny 20. století:

Kantáta **A Little Jazz Mass** současného britského skladatele a sborníka **Boba Chilcotta** (1955) byla původně napsána pro trojhlasý dětský sbor, později samotným autorem přepracována do smíšené podoby SATB. Jak už název napovídá, LJM sestává z kratších hudebních celků, jejíž komorní atmosféru doplňuje jediný doprovodný nástroj – klavír, ovšem ani sám autor se nebrání obohacení hudebního doprovodu o kontrabas, el. kytaru a bicí soupravu.

Jazzovou harmonii obohacenou o různé tenze včetně jazzové akcentace, synkopického rytmu apod. nalézáme jak v doprovodném nástroji, tak ve sborovém partu. Sborový part je v celém cyklu posazený spíše do vyšších poloh, snad v důsledku původní kompozice pro obsazení SSA (např. minimální užití velké oktávy v basovém partu). Přes příležitostné exponované momenty (jako např. oslovení Jesu Christe v části Gloria) ale žádný z hlasů nepřekračuje hranici svého rozsahu.

Případně zařazení celého cyklu **A Little Jazz Mass** (durata 12 min.) do repertoáru sboru bude jistě přínosem. Vytváří totiž ideální

můstek k jazzu pro sbory s klasickým zaměřením a naopak sborům preferujícím hudbu nonartificiální přibližuje církevní tvorbu. Vzhledem k délce jednotlivých částí cyklu nedoporučujeme nácvik pouze jediné samostatné skladby. Lépe je využít vnitřních textových souvislostí a kompozičních kontrastů a spojit úvodní dvě části (Kyrie a Gloria) či závěrečný triptych (Sanctus, Benedictus a Agnus Dei) po vzoru pomalá – rychlá – pomalá věta.

New Yorkský skladatel a jeden z nejvyhledávanějších hornistů v USA **Paul Basler** se v letech 1993–1994 zúčastnil mezinárodního výměnného vzdělávacího projektu, konkrétně jako lektor hudby na Kenyatta University v Keňském Nairobi. Tato přímá zkušenost s africkou hudbou a africkými muzikanty jej podnítila k vytvoření cyklu **Missa Kenya**. Cyklus je komponován pro smíšený sbor SATB, tenorové (basové) sólo, klavírní doprovod, bicí nástroje (bonga, tamburína, rumba koule, velký buben) a lesní roh. Již podle instrumentálního doprovodu, který slučuje tradiční nástroje reprezentované lesním rohem a klavírem s perkusivními nástroji typickými pro hudbu afrického folklóru, usuzujeme, že celý cyklus balancuje na pomězi „klasické“ americké hudby 20. století a východoafrických sborových tradic a současné keňské hudby. Oproti předchozímu autorovi využívá Paul Basler mešní text na delších (durrata 16 minut) a mnohem kontrastnějších hudebních celcích. Odlišnost každé z částí cyklu Missa Kenya vytváří nejen rozdílná instrumentace, s níž jde ruku v ruce podíl „africké“ a „klasické“ inspirace, ale i převládající kompoziční a hudebně výrazové prostředky artificiální a nonartificiální hudby, jež jsou v daných dílech užity.

Úvodní část **Kyrie** podléhá ze všech nejvíce právě zmiňované syntéze: např. vstupní, resp. závěrečný sbor a capella vycházející z moderní harmonie současné hudby kontrastuje s následujícími formálními celky, které vyrůstají na doprovodu netradičního spojení perkusí a lesního rohu. Naopak nadcházející část **Gloria** komponovaná jako responsorium tenorového sóla a sboru na

perkusivním podkladu odhaluje přirozenost a bezprostřednost africké hudby plnou měrou. Dvě protikladné polohy **Creda**, vystavěné na střídání sborového deklamačního chorálu a meditativní modální hudby s doprovodem klavíru a perkusí, vnášejí do radostné nálady celého cyklu jistou dávku katolického mysticismu a zbožné pokory.

Sanctus, jenž zahrnuje i text **Benedictus**, představuje svým živelným charakterem dynamický vrchol celého cyklu a obohacuje jej o ryze artificiální část za doprovodu klavíru a lesního rohu. Poslední část **Agnus Dei** uzavírá autor celý cyklus Missa Kenya ve smířlivém duchu jak v ohledu náboženském, tak v kontextu „klasické“ a „africké“ syntézy.

Úspěšné nastudování cyklu Missa Kenya je přímo podmíněno zajištěním kvalitních hráčů na doprovodné nástroje. Nejen z důvodů neobvyklé instrumentace, ale i kvůli posluchačské náročnosti (především v částech Kyrie a Credo) se Missa Kenya zřejmě nestane běžnou součástí sborového repertoáru. Avšak působivé **Gloria**, energický **Sanctus** či poklidné **Agnus Dei** s tklivým sólem lesního rohu ožíví nejméně jedno koncertní vystoupení.

Velké oratorní dílo **Celebration Jazz Mass** zkomponoval na přelomu září a října roku 1991 přední český jazzový klavírista a skladatel **Karel Růžička** (1940) na základě do not zaznamenané improvizace, kterou nazval Celebration Blues (dodnes je její součástí). Oslavná mše spojuje prvky moderního jazzu (a místy i populární hudby) s klasickým pojetím sborové tvorby na velkých formálních celcích. O mohutnosti cyklu vypovídá nejen velkomyslně a poněkud netradičně pojatá složka instrumentální (příčná flétna, sopránový/altový saxofon, sekce 4 pozounů, vibrafon, klavír, basa, bicí souprava a smyčcový kvartet), která doprovází sbor SATB a sopránové sólo, ale i rozšíření základního ordinaria o propriální orchestrální části jako jsou Introitus, Contemplation, Celebration Blues, vokálně-instrumentální Hossana a závěrečná modlitba Our Father, jejíž text je jako jediný v angličtině.

Celý cyklus se zakládá na invenčnosti jednotlivých hudebních myšlenek, vhodně zasazených do různých nástrojových a sborových obsazení, které menší kompoziční celky vnitřně spojují a vyvolávají dojem ucelenosti. Mezi takové pojící prvky patří např. ostinátní rytmický motiv daného úseku, časté propojení sopránového sóla s doprovodem smyčcového kvarteta nebo hojně se objevující gradace postupným připojováním nástrojů (dle častého předpisu „2nd time only“).

Především v instrumentální složce nalézáme čistou inspiraci jazzem, sborový part vyplňuje o něco klasičtější až archaické postupy v jednoduché homofonii. Zvukový kontrast leží jednak na již zmíněném smyčcovém kvartetu se sopránovým sólem, a jednak vzniká využitím kvartových a kvintových postupů právě v partech smyčců. (Obr. 1) Vzhledem k častému zápisu klavírního partu jako basové linky a akordických značek a k množství nabízených prostorů k improvizaci (nejen klavíru, ale i ostatních dechových nástrojů) je každé provedení cyklu Celebration Jazz Mass nezaměnitelným originálem, a těžko tedy i určit celkovou délku cyklu.

Na rozdíl od předcházejících cyklů si kvůli početné instrumentaci lze jen těžko reálně představit nastudování, resp. provedení pouze jedné části cyklu. Avšak i přes tato instrumentační úskalí existují sbory, které úspěšně interpretují vybrané části Celebration Jazz Mass pouze s klavírním doprovodem (např. Smíšený pěvecký sbor KOS Pedagogické školy Litomyšl – část Kyrie, Komorní smíšený sbor Ventilky – část Our Father). Cyklus Celebration Jazz Mass vyžaduje perfektní souhru všech instrumentalistů, nadšené sboristy, kvalitní sopránové sólo s velkým rozsahem a zejména zkušeného sbormistra, který zvládne nejen orientaci v orchestrální partituru (i když je psaná „in C“), ale dokáže se s jistotou orientovat v četných repetících, prima-, sekunda-, až terciavoltách a jiných symbolech.

Převážně kladná hodnocení posluchačů koncertu i samotných účastníků projektu *Mše v nonartificiální hudbě* potvrzují do-

mněnkou o všeobecné oblíbenosti nonartificiální hudby, a to i v kombinaci s tradičním mešním textem. Zároveň dokazují, že využití nonartificiálních hudebních prvků příznivě ovlivňuje vztah posluchačů (a interpretů) k liturgické hudbě. Stále však můžeme hovořit pouze o autorském zhudebnění mešního cyklu s prvky nonartificiální hudby, neboť z charakteristických znaků nonartificiální hudby (jako např. upřednostnění interpretační složky na úkor autorské či z konzumního charakteru) plyne paradox sousloví nonartificiální mše. Přesto však tyto netradiční prvky zvukově a invenčně obohacují jednotlivé cykly natolik, že se hranice mezi artifciální a nonartifciální hudbou smývá.

Tento projekt dal vzniknout významné spolupráci mezi Lubošem Hánou a Karlem Růžičkou: po prvním nastudování Celebration Jazz Mass pro tento projekt se uskutečnila ještě další provedení cyklu se samotným autorem za klavírem (např. při zahajovacím koncertu *Jirkovského Písňovaru 2011* nebo na koncertě *Karel a Karel Růžičkovi hrají Celebration Jazz Mass a jiné...*, jenž proběhl 28. 10. 2012 v Ústí nad Labem a kde Karel Růžička vystoupil i se svým synem). Pokud vše vyjde podle plánů, přijdou o Velikonocích příštího roku Karel a Karel Růžičkovi podpořit Komorní smíšený sbor NONA a vybrané členy Ventilky při provedení dalšího z velkých vokálně-instrumentálních děl Karla Růžičky *Te Deum*.

Obr. 1 Karel Růžička: Celebration Jazz Mass: Sanctus

♩ = 100

Soprano Solo

Ple-ni sunt coe-li et ter-ra glo-ri-a tu-a ple-ni ple-ni ple-ni sunt

Violin I

Violin II

Viola

Violoncello

Poznámky

- 1 Sacrosanctum concilium – LITURGICKÁ HUDBA (VARHANY A JINÉ NÁSTROJE).
- 2 NEDĚLKA, Michal. *Mše v soudobé české hudbě*. Praha: Karolinum, 2005, str. 66

Résumé

Příspěvek představuje projekt Mše v nonartificiální hudbě, který se uskutečnil v roce 2011 pod záštitou PF UJEP. Tento projekt zahrnoval nastudování a následné provedení tří cyklů, reprezentujících neobvyklé spojení tradičního útvaru mše a nonartificiálního hudebního obsahu. V úvodu příspěvku jsou krátce představeny tři participující regionální sbory, a to Komorní smíšený sbor Ventilky (ZUŠ Jirkov), COMODO Gymnázium Chomutov a Komorní sbor NONA PF UJEP v Ústí nad Labem. Druhá část příspěvku se věnuje nastudovaným cyklům A Little Jazz Mass (Bob Chilcott), Missa Kenya (Paul Basler) a Celebration Jazz Mass (Karel Růžička).

Klíčová slova: Mše – Nonartificiální hudba – Bob Chilcott – Paul Basler – Karel Růžička.

Keywords: Mass – Nonartificial Music – Bob Chilcott – Paul Basler – Karel Růžička.

Mgr. et Mgr. Kristýna Přívarová je absolventka pedagogické fakulty UJEP v oborech Ma-HV a HV-Sb. V současné době studuje v doktorském programu tamtéž. Spolupracuje s katedrál-ními sbory (Nona, Dívčí komorní sbor), vede sbor KHV a Dětský pěvecký sbor „Břežňáček“ při ZŠ Velké Březno, v roce 2013 převzala s Petrou Kauckou ženský pěvecký sbor Luscinia po manželech Koblavých a s dirigentem Markem Müllerem vede Brixihovo komorní soubor Teplice.